

הטכנולוגיה החדשה ושינוי הפרוספקטיבה בהוראת העברית

השימוש בכלים טכנולוגיים חדשניים בהוראת עברית נשפה שנייה ברית המועצות לשעבר

ורה אגרונובסקי, רינה זסלבסקי, ד"ר יבגני מריאנצ'יק

התפתחותה המואצת של הטכנולוגיה בעשור האחרון מעודדת חשיבה מחודשת כיצד לנצלה לטובת פרויקטים חינוכיים בכלל ולטובת הוראת העברית בפרט. בנושא של הוראת העברית בחו"ל השימוש בכלים הטכנולוגיים משמעותי במיוחד.

כידוע, במדינות ברית המועצות לשעבר השפה העברית נלמדת במסגרות שונות, כגון אוניברסיטאות, אולפנים וקורסים אחרים למבוגרים, בתי ספר יהודיים יומיים ובתי ספר של יום א'. במאמר זה נציג פרויקטים אחדים שהשימוש בכלים הטכנולוגיים תורם ליעילותם ולעתים אף מאפשר את עצם קיומם.

תוכנית נט"ע בבתי ספר יהודיים בבריה"מ לשעבר: תהליך ההוראה וליווי המורים

עצם מעמדו של בית הספר כיהודי, דבר המצריך שילוב המקצועות היהודיים בתוכנית הלימודים הממלכתית הכללית, יוצר קושי מובנה. מטבע הדברים, ההורים והילדים עצמם נוטים לייחס חשיבות עליונה למקצועות הכלליים העשויים, על פי תפיסתם, לקדם את הלומד הצעיר בעתיד. לעומת זאת, המקצועות היהודיים נתפסים כבעלי מעמד משני ולעתים אף זניח בעיני ההורים והילדים, ועקב כך גם בעיני ההנהלה. מובן שבתנאים אלה עבודתו של המורה לעברית בבית הספר קשה ביותר, והוא נאלץ להתמודד בו-זמנית עם מוטיבציה ירודה של הילדים ותשומת לב בלתי מספקת למקצועו מצד שאר הגורמים, לרבות ההורים וההנהלה. מי הם המורים לעברית שמלמדים בבתי הספר היהודיים במדינות ברית המועצות לשעבר?

גבי ורה אגרונובסקי היא אחראית להוראת עברית באולפנים בחמ"ע, היחידה ליהדות דוברת רוסית, הסוכנות היהודית.

גבי רינה זסלבסקי היא מנהלת חינוכית של החטיבה לחינוך בחמ"ע, מנהלת האגף לשפה וזהות, היחידה ליהדות דוברת רוסית, הסוכנות היהודית.

ד"ר יבגני מריאנצ'יק הוא מנהל הפרויקט 'עברית לטובת הנוער' בחמ"ע ומייסד המרכז הרב-אזורי להוראת עברית.

אלה הם מורים-שליחים מישראל וגם מורים מקומיים. כל המורים-השליחים הם בעלי תעודת הוראה ישראלית, אלא שברוב המקרים לא התנסו בהוראת עברית כשפה שנייה לפני שיצאו לשליחותם. לרוב, גם המורים המקומיים אינם בעלי השכלה בתחום הזה ולעתים קרובות אף רמת שליטתם בשפה העברית דורשת שיפור. על כן לשתי אוכלוסיות המורים יש צורך, בין שהן מכירות בכך ובין שלא, במערכת הכשרה וליווי מקצועי בתחום המתודי, ואצל חלק ניכר מהמורים המקומיים – גם בתחום שיפור השליטה בשפה. נוסף לכך כי קיימת תחלופה רבה של מורים בשל מגוון סיבות, כגון תקופה מוגבלת של שליחות המורים הישראלים ושכרם הנמוך של המורים המקומיים. מובן כי בנסיבות אלו, החשיבות של הכשרת המורים והנחייתם עולה עוד יותר. במאמר זה נתאר רק את ליוויים המקצועיים של המורים לעברית המלמדים על פי תוכנית הלימודים נט"ע במסגרת הפרויקט על"ה (עברית לטובת הנוער)¹; אולם עקרונות הליווי מתאימים לכל תוכנית מדורגת.

תוכנית נט"ע מיועדת לכיתות ו' – י"א ומטרתה להביא את הלומדים לשליטה טובה בשפה. מובן כי להשגת המטרה חשובה במיוחד רמה מקצועית גבוהה של המורים. בקורס ההיכרות עם התוכנית המורה לומד את עקרונותיה, מכיר את החומרים ומציג שיעורים לדוגמה. אולם למרות חשיבותו של קורס ההיכרות, הוא משמש רק צעד ראשון בתהליך ההנחיה והליווי.

בשלב הראשון של הפעלת פרויקט נט"ע (שקדם לפרויקט על"ה) ב-12 בתי ספר יהודיים ברוסיה,² באוקראינה ובמולדובה (2005 – 2009) האחריות להנחיית המורים ולליוויים הוטלה על שני מנחים מהארץ. חלק מתפקידם היה לבקר בכל בית ספר פעמים אחדות בשנה, לצפות בשיעורים ולתת משוב למורים. על אף רמתם המקצועית הגבוהה של המנחים ואף על פי שהם גילו למורים אופקים מקצועיים חדשים ועשו את עבודתם נאמנה, יעילות עבודתם לא הייתה מספקת, שהרי מורה מתחיל זקוק להנחיה בתדירות גבוהה יותר. ולא זו בלבד אלא שלמורה חשובה גם עבודה משותפת עם המנחה בשלב תכנון השיעור, ועבודה זו תובעת לא מעט זמן משני הצדדים. אך מתכונת הביקורים לא אפשרה על פי רוב לקיים את מרכיבי הבנייה המשותפת של מערך השיעור הנצפה. גם לא ניתן היה לגייס מנחים נוספים מהארץ – הן בשל מיעוט מומחים שהוכשרו להנחיה במסגרת תוכנית נט"ע והיו מוכנים לרמת נייחות גבוהה והן עקב היעדר מימון הדרוש לכך. ובאשר למורים המקומיים: במהלך תקופת פעילותו של הפרויקט חלק מהם צברו ניסיון רב, הוכשרו להנחיה ואף הוענקה להם תעודת מנחה מטעם פרויקט נט"ע העולמי. לכאורה שילובם כמנחי הפרויקט נראה כדאי ואף הכרחי, לכל הפחות כמנחים בבית ספרם. אולם העסקתם כמנחים בבית הספר הייתה פוגעת באופן פרדוקסלי בהוראה השוטפת ומאלצת את ההנהלה להחליפם חלקית במורה מנוסה פחות. אין פלא אפוא שרעיון זה לא נתקבל בברכה בבתי

1 הפרויקט 'עברית לטובת הנוער' (על"ה) מיושם במסגרת הפרויקט חפציב"ה, בסיוע כספי של הקרן לחינוך יהודי בתפוצות על שם ל.א. פינקוס וקרן GPG.

2 הפרויקט נט"ע הופעל בשנים 2005 – 2009 במימון קרן אביחי, קרן אור אבנר, משרד החינוך הישראלי והסוכנות היהודית לא"י.

הספר; לא כל שכן שלא ראו בעין טובה נסיעה אפשרית שלהם לערים אחרות, שעלולה הייתה לפגוע בשגרת העבודה בבית הספר.

רק פיתוח הטכנולוגיה של קשר וידאו אפשר לחולל שינויים מרחיקי לכת בתחום ההנחיה. הוחלט כי מרבית העבודה תיעשה מרחוק באמצעות שיחת וידאו בין המונחה למנחה המקומי. כך המנחה לא יצטרך לעזוב את מקום העבודה אלא רק לתאם עם המונחה מועדים המתאימים לשניהם. כל יסבב ההנחיה מתקיים מאז בשלושה שלבים. בשלב הראשון המונחה מציג את תכנון השיעור ובמקרה הצורך המנחה מציע את דרכי השיפור של המערך. בשלב השני השיעור של המונחה מוקלט וההקלטה מועברת הן למנחה והן למונחה – כל זה במקום לצפות בשיעור בזמן אמת. בשלב השלישי הם מנתחים ביחד את השיעור ומתכננים את השיעור הבא. נדגיש כי בזכות הצפייה בשיעור מרחוק ניתן לפתור את בעיית כפל התפקידים של מורה-מנחה שאינו צריך יותר לבחור בין סוגי פעילות שונים.

מובן כי מבנה כזה של פרויקט מצריך השקעת מאמצים רבים בליווי המנחים בעבודתם השוטפת. מלאכה זו דורשת תשומת לב והקפדה מצד מנחי פרויקט נטי"ע העולמי. גם מפת ההנחיה בפרויקט נבנית מחדש: מעתה ואילך מכריעים לא הגבולות המדיניים והמרחקים הגאוגרפיים אלא מקצועיות המנחה. לדוגמה, מנחים ממוסקבה יכולים להנחות את המורים מקזן ומקישניב, מנחה מקייב את עמיתתו, מנחה מתחילה מסנקט-פטרבורג, והיא – את המורה בקייב.

בית הספר על שם הרצל
(קישניב, מולדובה)

בית הספר אורט (אודסה, אוקראינה)

ביה"ס 'משפחתנו' (קזן, רוסיה)

למרות חשיבותו הרבה של מרכיב ההנחיה ביישום הפרויקט כולו, נאלצנו בתחילת הדרך להתמודד עם מתיחות מסוימת מצד המורים, שחלקם לא ראו בצפייה בשיעוריהם תמיכה וליווי אלא מעין בחינה שבה יוחלט על כשירותם המקצועית. גם בתכנון המשותף של השיעור יחד עם המנחה ראו מורים אחדים טרחה מיותרת וניסו להימנע ממנה ככל האפשר. כל זה דרש מהמנחים להקפיד על שילוב מאוזן של ביקורתיות נחוצה ועדינות.

מעניין שהתלמידים התרגלו מהר למדי לנוכחות המצלמה בכיתה, ולעתים אף ניסו ליצור קשר עם מנהל הפרויקט שהקליט את השיעור. לא מן הנמנע ששיחה בעברית עם אדם הנמצא בארץ אחרת תהפוך לאטרקציה לתלמידים ותניע אותם להשקיע יותר מאמצים בלימודי העברית. ברור שהשפה שאין משתמשים בה מעבר לשיעור אינה נתפסת כבעלת ערך רב, וההתמודדות עם מצב זה הופכת לאתגר. לכאורה התקשורת הבלתי אמצעית עם הדוברים הילדיים עשויה להיות הגורם המקדם ביותר בשליטה בשפה, אך לאמתו של דבר קשה ליצור מסגרת כיתתית יעילה שתניע את הדוברים הילדיים בני גילם של תלמידינו להשתתף בפרויקט מן הסוג הזה. הפתרון שנראה בר-ביצוע הוא יצירת תקשורת בין תלמידים בבתי ספר יהודיים מתפוצות שונות (ברית המועצות, אוסטרליה, ארצות הברית, מקסיקו, דרום אפריקה ועוד), שכן השפה העברית היא שפת תקשורת יחידה לילדים אלה הלומדים במסגרת אותה תוכנית - נט"ע.

קידום המורים ברמת השליטה בשפה

כאמור, בנוסף על הצורך לקדם מבחינה מתודית את המורים המלמדים בבתי הספר, יש להשקיע גם בשליטתם של חלק מהמורים המקומיים בשפה. יש לציין כי צורך זה קיים לא רק אצל המורים לעברית בבתי הספר היהודיים אלא גם אצל המורים באולפנים והמורים בבתי ספר יום א'. רוב המורים מכל שלוש האוכלוסיות מודעים לחשיבות ההתקדמות ברמת השליטה בשפה. עוד בשנת 2004 פיתחנו ויישמנו את הפרויקט 'הוראה מרחוק' שבו השתתפו מדי שנה יותר ממאה מורים לעברית המלמדים במסגרות שונות (ראו מקורות בסוף המאמר). מבנה הפרויקט אפשר למשתתפים להתקדם בהבנת הנקרא, בידיעת הדקדוק, בכתיבת חיבורים ובמקצת גם בהבנת הנשמע. אולם מיומנות הבעה בעל פה נותרה מחוץ לפרויקט, משום שלא היה אפשר לפתחה בהתכתבות.

היה מובן כי פתרון הבעיה יתאפשר רק עם התפתחות הטכנולוגיה של קשר וידאו, שהשימוש בו יהיה כרוך בדרישות מתונות בנוגע לעוצמת המחשב ולרוחב פס המרשתת הנגיש, שבידי הלוקח הטיפוסי. רמת ההתפתחות הנדרשת, שהושגה בו-זמנית הן בתחום התוכנה והן בתחום החומרה, חלה לפני כארבע שנים, והדבר אפשר ליישם פרויקט ניסויי. תחילה נועד הפרויקט למורות הסוכנות היהודית מהעיר חברובסק שבמזרח הרחוק של רוסיה. המרחק הרב ניתק אותן למעשה ממרבית הסמינרים, שכן עלות הגעתן אליהם הייתה גבוהה פי כמה וכמה ממה שנדרש למורים אחרים. אולם המוטיבציה הגבוהה של המורות ושאיתן להתקדם בשפה הצריכו מענה דחוף והולם.

לשיעורים הראשונים היו המורות באות למשרד הסוכנות, מצטופפות מול צג המחשב לומדות מפי מורה ממוסקבה באמצעות תכנת Skype. למרות קשיים מרובים נמשכו הלימודים באופן זה כארבע שנים, בעוד הטכנולוגיה משתכללת בהדרגה. תמיכתם של הקרן לחינוך יהודי בתפוצות על שם פינקוס, של הסוכנות היהודית לארץ ישראל ומאוחר יותר של קרן הומניטרית יהודית הולנדית אפשרה לפתוח כיתות וירטואליות חדשות למורים באולפנים, בבתי ספר יומיים ובבתי ספר של יום א'. תוכנית הלימודים בכל הכיתות עולה בקנה אחד עם התוכנית ביחידה להוראת עברית כשפה שנייה בבית הספר על שם רוטברג באוניברסיטה העברית בירושלים. היו לימודים בכל הרמות, פרט לרמת המתחילים. כתשתית טכנולוגית שימשה כבר תוכנית אחרת – 00700, שאפשרה לחבר בכיתה וירטואלית בין מורה לחמישה תלמידים (באמצעות הגרסה האחרונה של התוכנית ניתן לקיים שיעור וירטואלי בהשתתפות 11 תלמידים). לעומת הפרויקט Hebrew Online שבו הלומדים רואים את המורה ואילו המורה אינו רואה את הכיתה (ראו מאמרה של רודובסקי ברשימת המקורות), בשיעורים המתוארים כאן התלמידים רואים זה את זה וגם את המורה, והמורה רואה את כולם (ראו הרצאתו של ד"ר מריאנצ'יק ברשימת המקורות). ניתן להשתמש בציט, אך נוח יותר להציג לכיתה את שולחן העבודה ועליו תצוגה מוכנה או קובץ Word שבו המורה מקליד בזמן אמת.

שיעור וידאו ברמה ה'

משתתפות מורות מהערים:
 לבוב, דנייפרופטרובסק, פולטבה,
 קייב (אוקראינה) ואופה (רוסיה);
 המורה - גבי אירינה ברקוסקי (בפינה
 התחתונה הימנית)

שיעור וידאו ברמה ג'

משתתפות מורות מהערים:
 אוליינובסק, אוריול, סיקטיבקר,
 קזן (רוסיה); המורה - גבי אלכסנדרה
 קרבצובה (בפינה התחתונה הימנית)

חשוב לציין כי מספר מועט יחסית של תלמידים בכיתה וירטואלית מעלה בהרבה את עלות השיעור ביחס למשתתף. מכאן שרצוי לקדם כל אמצעי לחסוך זמן בלי לפגוע בהתקדמות הלומדים. אחד מחלקי השיעור, שלכאורה קשה לוותר עליו, הוא בדיקת שיעורי בית. שכן כיצד יכול המורה לקדם את הכיתה אם לא ייווכח כי כולם הפנימו את החומר שנלמד בשיעור הקודם? אולם בדיקת שיעורי הבית גוזלת זמן רב שחשוב לחסוך בשיעור רגיל ועל אחת כמה וכמה בשיעור וידאו. ודאי ישנן מטלות בעבודות בית שלא ניתן להימנע מבדיקתן בכיתה. אלא שבנוסף למטלות כאלה הלומד נאלץ להקדיש מזמנו לתרגילים רבים נוספים, כגון: נטיית השם והפועל, תרגילי תחביר, קלוזים, הבנת הנקרא והנשמע ועוד. בדיקתן של מטלות אלו ניתנת למחשוב.

בשנים האחרונות פיתחנו שיטה של שימוש בתרגילים ממוחשבים (ראו הרצאתו של ד"ר מריאנצ'יק, כנ"ל). את התרגילים האלה ניתן לעצב באמצעות תוכנה מיוחדת ופשוטה. יתרון הרב של התרגילים הממוחשבים נובע מהמשוב המידי שהתלמיד מקבל כשהוא טועה - הלומדה מתקנת בעצמה את הטעות. השימוש בשיטה הזאת משנה את ניסוח המטלה שמקבל התלמיד כעבודת בית. מעתה המשימה היא לא רק 'לפתור תרגילים' כי אם 'לחזור עליהם עד שיבוצעו ללא שגיאות'.

התוכנה SumRav שנבחרה לעיצוב התרגילים מאפשרת לשלב בהם שאלות מסוגים שונים³:

- שאלות חד-ברירה (אפשר לבחור רק תשובה נכונה אחת מתוך רשימת תשובות אפשריות);
- שאלות רב-ברירה (אפשר לבחור מספר תשובות נכונות מתוך רשימת תשובות אפשריות);
- שאלות מילוי (הנבחן מקליד מילה או צירוף בשדה המיועד לכך, ובבדיקה הם מושווים לרשימת שבלונות – רשימת התשובות הנכונות);
- סידור פריטים;
- התאמת פריטים משתי רשימות.

בשאלה אפשר לשלב טקסט, תמונה, קובץ קול או קובץ וידאו. אפשר לתכנן שהשאלות יישאלו באופן אקראי או לפי סדר שתוכנת מראש. במקרה הצורך, עבודת התלמיד תוערך או אף תישלח למורה בדואר אלקטרוני לבדיקה נוספת. תהליך מחשוב התרגילים באמצעות התוכנה מהיר ופשוט: מבחינה טכנית, ניתן להפוך חוברת שלמה של תרגילים למתכונת ממחושבת בתוך שבוע ימים לכל היותר.

נציין כי השימוש בתרגילים ממוחשבים עשוי לשפר גם את יעילותו של תהליך הלימודים במתכונת רגילה, אך במתכונת הווירטואלית השימוש בכלי זה נעשה חיוני.

נחזור לשיעורי וידאו. פיתוח התשתיות יאפשר במהרה לקיים שיעור בכיתה וירטואלית בגודל הכיתה הפועלת במתכונת רגילה, אולם מבנה השיעור יהיה שונה וינצל את מלוא היתרונות של השימוש במחשב.

3 לפי מינוח האקדמיה ללשון העברית, השאלות משני הסוגים הראשונים מכונות 'שאלות ברירה'. לצורכי הבחנה במאמר זה נשתמש במונחים: שאלת חד-ברירה ושאלת רב-ברירה.

בסוגיית הוראה וירטואלית של השפה למתחילים אמורה להישאל שאלה חשובה, שאין לנו עדיין תשובה חד-משמעית עליה: האם כדאי להשקיע זמן ומאמץ בתרגול הכתיבה ביד, או שבעידן שלנו עדיף להסתפק בהקלדה בעברית? מחד גיסא, היעילות של הקניית מיומנות הכתיבה ביד מוטלת בספק דווקא בשיעור וירטואלי, שבו אין ביכולתו של המורה לראות מה כותבים התלמידים במחברת. מאידך גיסא, היעדר מיומנות זו עלול להפוך לנקודת התורפה של התלמיד, משום שכמעט כל אחד מאתנו נקלע לעתים למצב שבו אין מנוס מלכתוב בעט. מעבר לכך, אין הבדלים מהותיים בהוראה וירטואלית בין רמת המתחילים לשאר הרמות.

מבחנים מקוונים⁴

כדי לייעל את תהליך הלימודים בכיתה ואת הכשרת המורים נחוצים אמצעים מפותחים לשם הערכת התקדמותם של הלומדים. בשל התפוצה הגאוגרפית של האולפנים השונים ברחבי ברית המועצות לשעבר מזה ובזכות הפיתוח הטכנולוגי של שיעורים וירטואליים מזה, חשוב היה לתכנן גם מערכת מבחנים וירטואליים.

תוכנית הלימודים שאימצנו הטתה אותנו לאמץ גם את דגם מבחני הרמה של האוניברסיטה העברית ככלי יעיל למדידת הישגים. מבחנים כאלה, שכתבה גבי אולגה דובובה⁵ בהנחייתה של גבי ורדה ישי,⁶ כבר שימשו להערכת התקדמותם של סטודנטים באקדמיה המוסקבאית להערכת רמת השליטה אצל מורי הסוכנות היהודית בתחילת המאה הנוכחית.

המשימה החדשה הייתה להפוך את המבחנים האלה למתכונת מקוונת. הרעיון ויישומו התבססו על טכנולוגיה דומה לזו ששימשה לפיתוח תרגילים ממחושבים, אולם בגרסתה לשַׁרְת המַאָרְג [web-server], SunRav WebClass]. הוחלט לפתח תחילה מבחנים לרמה א' לתלמידי האולפנים ולאחר מכן גם לרמות גבוהות יותר – הן לתלמידי האולפנים והן למורים. לצורך המיוחד של פיתוח התרגילים למבחן השתמשנו גם ביכולותיה הנוספות של התוכנה לאפשר:

- ייחוס משקל לכל שאלה המשקף את מידת קושיה בהשוואה לשאלות האחרות
- מיקום תרגילי המבחנים בבסיס נתונים מוגן באתר
- שימוש באמצעים מפותחים של הרשות ללקוחות.

בדומה למחשוב תרגילים רגילים, מחשוב התרגילים למבחנים אינו פעולה מתוככמת מבחינה טכנית, אולם מבחינה רעיונית היה צורך לפתח תחילה הן את עקרונות המחשוב והן את העקרונות שלפיהם יתבצע המבחן המקוון.

4 ראו מאמרם של כותבי מאמר זה בהד **האולפן החדש**, 99 (להלן ברשימת המקורות).

5 גבי אולגה דובובה היא מורה בכירה לעברית שעבדה שנים רבות באוניברסיטת מוסקבה ובאקדמיה ע"ש רמבי"ם במוסקבה.

6 גבי ורדה ישי היא מורה בכירה ביחידה להוראת עברית כשפה שנייה באוניברסיטה העברית בירושלים.

כידוע, מבחן רמה בדגם של האוניברסיטה העברית מחולק לארבעה פרקים: הבנת הנקרא, קטע מילוי (קלוז), תרגילי דקדוק וחיבור. שלושת הפרקים הראשונים של המבחן ניתנים למחשוב, ואילו הפרק הרביעי, החיבור, אינו מאפשר בדיקה אוטומטית. להבהרת העניין נעניין בכל פרק במבחן לחוד.

1. הבנת הנקרא

במבחן רמה רגיל, פרק 'הבנת הנקרא' כולל טקסט עיוני ושאלות הבנה הבאות אחריו. השאלות הן לרוב משלושה סוגים: שאלות חד-ברירה, שאלות רב-ברירה וכן שאלות המצריכות כתיבת תשובות מורחבות. השאלות משני הסוגים הראשונים אינן מעוררות כל קושי בהעברתן למתכונת הממוחשבת, אולם תשובה מורחבת על השאלה מן הסוג השלישי אינה מאפשרת בדיקה אוטומטית. על כן תהליך המחשוב של השאלות האלה מצריך שינוי ניכר של צורתן ואף ניסוח שלהן מחדש. השאלות מהסוג השלישי שוכתבו לאור זאת לאחד משני הסוגים הראשונים. העברתן לשאלות ברירה דורשת בחירה בסוג השאלה (חד-ברירה או רב-ברירה) וכן ניסוח מושכל של חלופות. מלבד זאת, מבחינת הנבחן שאלות מן הסוג הזה קלות יותר בהשוואה לצורתן המקורית, לכן היה צורך לייחס לשאלות אלה משקל נמוך יותר.

לכאורה טבעי להשתמש בפרק הזה בשאלות חד-ברירה. הסיבה לכך היא תפוצתם הרחבה של מבחנים אמריקאיים המבוססים על שאלות חד-ברירה, לרוב בעלות ארבע חלופות. אולם השימוש בשיטה זו במבחני רמה בעברית נראה בלתי יעיל. לדוגמה, נבחן המסוגל להשיב תשובה נכונה על שליש השאלות בלבד בפרק 'הבנת הנקרא', יכול לבחור באסטרטגיה של ניחוש שרירותי בשאר השאלות. אז בדגם שאלות אמריקאיות הוא יקבל תוספת ציון בגובה כ-17% לאותם 33% שהוא אמור יקבל, וכך יגיע לציון המעבר שהוא איננו ראוי לו. מכך ניתן להסיק שמחשוב הפרק 'הבנת הנקרא' ראוי שיעשה על בסיס שאלות רב-ברירה הפותרות באופן סביר את סוגיית הניחוש ומאפשרות לתת לשאלות מסוג זה משקל הקרוב למשקל השאלות המקוריות.

2. מילוי קטע (קלוז)

בפרק 'מילוי הקטע' הנבחן משבץ מילים חסרות בטקסט, על פי ההקשר. גם כאן בודקים את כושר הבנת הנקרא לצד השימוש הנכון בצורות המתאימות ובצירופים הכבולים. בדיקת התרגיל בגרסתו הרגילה נעשית על בסיס הערכה של התאמת המילה המשובצת מהבחינות האלה, והערכה זו קובעת אם התשובה תתקבל או תיפסל. לעומת זאת, הבדיקה האוטומטית של הפרק הזה דורשת להרחיב במידת האפשר את רשימת השבלונות לכל החלופות שעשויות להתקבל כסבירות. לעתים עולות מצד הנבחנים הצעות המעידות על הבנת ההקשר ועל השימוש הנכון במילה מבחינת הצורה, אך צורמות לדובר הילידי. לפעמים ברמות הנמוכות אין מנוס מלקבל את ההצעות האלה, גם אם אינן מתאימות מבחינה קולקטיווית. לכן בשימוש הראשוני במבחן יש

לשלב בדיקה אוטומטית עם בדיקה ידנית, וכך להרחיב את רשימת השבלונות. ניתן לעשות זאת אם כוללים ברשימה הממוחשבת את ההצעות הסבירות של הנבחנים.

3. דקדוק

פרק הדקדוק ניתן למחשוב ללא שינויים מהותיים של הגרסה המקורית. בדומה למבחן הרגיל, בצורה האלקטרונית מוצעות לנבחן שאלות רבות בנטיית הצורות ובתחביר. בשאלות בפרק הדקדוק הנבחן צריך לשבץ מילת יחס בצורתה הנכונה, לכתוב שם מספר במילים, להשתמש בצירוף תחבירי זה או אחר וכיוצא בזה. השאלות בפרק הדקדוק שייכות לרוב לשני סוגים: שאלות חד-ברירה ושאלות מילוי; מספרן של שאלות המילוי רב יותר. בפרק זה צפוי לנבחן קושי טכני: בשל ריבוי שאלות המילוי נדרשת ממנו הקלדה מרובה ללא שגיאות.

4. חיבור

כאמור, החיבור אינו ניתן לבדיקה אוטומטית, ולמרות זאת אי אפשר לוותר עליו בשל היותו המרכיב היחיד במבחן הבודק את מיומנות ההבעה בכתב. הנבחן יכול לבחור בין שתי אפשרויות: לכתוב את החיבור ביד או להקלידו במחשב. במקרה הראשון יש צורך בסריקתו. מכיוון שמטרתנו העיקרית הייתה לבחון את רמת שליטתם של תלמידי האולפנים בשפה, בשלב הראשון הועברו למתכונת האלקטרונית רק מבחנים ברמת המתחילים (רמה א'). למחזור הראשון של המבחנים, שהתקיים בסוף מאי – תחילת יוני 2011, הוזמנו כל התלמידים באולפני הסוכנות היהודית בחמ"ע שכבר סיימו את הלימודים ברמה א'. מתוכם נרשמו למבחן האלקטרוני כמעט 200 אנשים, החיים ב-21 ערים בשבע מן המדינות של ברית המועצות לשעבר, ולעתים נערכו המבחנים בו-זמנית בכמה ערים. ההשגחה מרחוק והקלטת המתרחש בחדרי המבחנים נעשתה באמצעות התוכנית 00v00 שנוסתה, כאמור, בשיעורי וידאו. המצלמות הוצבו במקום שממנו אפשר לראות את כל הנבחנים בחדר, כמו בתמונות למטה. בנוסף לצפייה מרחוק, בחדרי המבחן נכחו נציגי הסוכנות היהודית.

מבחן ברמה א' בעיר וילנה (ליטא)

מבחן ברמה א' בעיר מינסק (בלרוס)

תוצאות המבחן נראות מעודדות: יותר ממחצית הנבחנים הצליחו במבחן (ציון המעבר הוא 50% מהציון המרבי בכל תרגיל ו-65 נקודות מתוך 100 על כל המבחן). בזכות המבחנים אותרו נקודות שבהן יש להשקיע יותר בתהליך הלימודי. כך כתיבת החיבור התגלתה כנקודת התורפה של חלק גדול מהנבחנים. במקרים מסוימים מדובר בקושי להתבטא בכתב – גם בשפת האם, אולם נראה כי יש להשקיע יותר במיומנות זו במהלך ההוראה.

סיכום

במאמר סקרנו את הפרויקטים המושתתים על השימוש בכלים טכנולוגיים חדשניים, עמדנו על יעילותם של כלים אלו ועל תרומתם לקידום התהליכים בתחום הוראת העברית בברית המועצות לשעבר וכן הצגנו את האתגרים העומדים בפנינו בתחום זה. ראינו שהשימוש בכלים הטכנולוגיים מסייע לכלל הלוחות של לימודי השפה: התלמיד, המורה ומפעיל המערכת. ללא ספק אנו עומדים בפני מהפך מערכתי בתחום הוראת שפות. ובאשר לשפה העברית, שרק חלק מועט מבני עמנו בתפוצות שולטים בה, מהפך זה עשוי להופכה לנחלת הרבים.

מקורות

זסלבסקי, ר' ומריאנצ'יק, י' (2008). הפרויקט 'הוראה מרחוק' בהנחלת העברית למורים לעברית בחמ"ע. **הד האולפן החדש**, 93, 25 – 28.

זסלבסקי, ר', אגרנובסקי, ו' ומריאנצ'יק, י' (2012). מבחני רמה ממוחשבים לתלמידי אולפנים של הסוכנות היהודית בחמ"ע. **הד האולפן החדש**, 99, 126-132.

מריאנצ'יק, י' (2009). שיעורי וידאו ותרגילים ממוחשבים: רעיון ויישומו. קדם קונגרס למדעי היהדות: הכנס הבין-לאומי לחקר השפה העברית ודרכי הוראתה, היבטים ברכישת שפה שנייה. חוברת תקצירים, עמ' 45. האוניברסיטה העברית בירושלים.

רודובסקי, א' (2008). לימודי עברית באמצעות האינטרנט: HebrewOnline. **הד האולפן החדש**, 93, 17 – 20.